

УДК 330.341.1:001.895

О. І. Дацій,
 д. е. н., професор, професор кафедри економіки бізнесу,
 Міжрегіональна Академія управління персоналом
 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7436-3264>
 Г. А. Братусь,
 д. е. н., професор, завідувач кафедри управління бізнесом,
 Міжрегіональна Академія управління персоналом
 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7151-3901>
 І. І. Каліна,
 д. е. н., професор, завідувач кафедри маркетингу,
 Міжрегіональна Академія управління персоналом
 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5662-6967>

DOI: 10.32702/2306-6814.2026.9.11

ЕКОНОМІКА ЗНАНЬ ЯК ДРАЙВЕР СТРУКТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УКРАЇНІ

О. Datsii,
 Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Business Economics,
 Interregional Academy of Personnel Management
 G. Bratus,
 Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Business Management,
 Interregional Academy of Personnel Management,
 I. Kalina,
 Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Marketing,
 Interregional Academy of Personnel Management

KNOWLEDGE ECONOMY AS A DRIVER OF STRUCTURAL TRANSFORMATIONS IN UKRAINE

У статті досліджено роль економіки знань як ключового драйвера структурних трансформацій національної економіки України в умовах повоєнної відбудови та євроінтеграції. Розкрито сутність економіки знань як системного феномену, що охоплює зміни у виробничих відносинах, технологічному базисі та інституційному середовищі. Обґрунтовано, що перехід до економіки знань вимагає докорінної перебудови структури національного господарства, де пріоритетними стають наукоємні галузі, сфера послуг, інформаційно-комунікаційні технології та креативна економіка. Проаналізовано сучасний стан структурних трансформацій в Україні, виявлено ключові диспропорції, зокрема домінування сировинних та низькотехнологічних секторів, недостатній рівень інноваційної активності підприємств, низьку частку наукоємної продукції в експорті. Визначено, що структурна перебудова економіки України має базуватися на відновлювально-реконструктивній моделі, яка враховує необхідність одночасного прискореного повернення до господарського життя зруйнованих об'єктів, технологічної модернізації діючих підприємств та інтеграції в глобальне конкурентне середовище. Доведено, що інституційне забезпечення розвитку економіки знань в Україні потребує створення ефективних механізмів приватно-державного партнерства у функціонуванні знаннєвого простору, трансформації досягнень науки і техніки до інклюзивності суспільного середовища, застосування штучного інтелекту в освітньому просторі, формування віртуальних знаннєвих платформ та інтеграції вітчизняних здобутків у світогосподарський простір. Розглянуто роль креативної економіки як складової економіки знань, що охоплює креативні індустрії (ІТ, дизайн, медіа, архітектуру, рекламу, моду), які здатні генерувати додану вартість на основі інтелектуальної власності та творчого потенціалу. Обґрунтовано необхідність формування цілісного механізму захисту та комер-

ціалізації об'єктів інтелектуальної власності, інтегрованого в державну науково— технічну та інноваційну політику. Визначено пріоритети розвитку економіки знань в Україні, структуровані за галузевим та інституційним принципами: розвиток людського капіталу через підвищення якості освіти та створення умов для безперервного навчання; створення ефективної системи комерціалізації результатів наукових досліджень; інтеграція вітчизняної науки та освіти до європейського науково— освітнього простору; розвиток креативних індустрій та інформаційно— комунікаційних технологій; формування інноваційних кластерів та технопарків; впровадження системи управління знаннями на підприємствах. Аргументовано, що головним ресурсом відновлення й інтеграції України у глобальну економіку знань є не природні багатства, а освічені, креативні та підприємливі люди.

The article examines the role of the knowledge economy as a key driver of structural transformations of the national economy of Ukraine in the context of post— war reconstruction and European integration. The essence of the knowledge economy as a systemic phenomenon covering changes in production relations, technological base and institutional environment is revealed. It is substantiated that the transition to the knowledge economy requires a radical restructuring of the national economy, where knowledge— intensive industries, services, information and communication technologies, and the creative economy become priorities. The current state of structural transformations in Ukraine is analyzed, key disproportions are identified, in particular the dominance of raw material and low— tech sectors, insufficient level of innovative activity of enterprises, low share of knowledge— intensive products in exports. It is determined that the structural restructuring of Ukraine's economy should be based on a restorative— reconstructive model that takes into account the need for simultaneous accelerated return to economic life of destroyed facilities, technological modernization of existing enterprises and integration into the global competitive environment. It is proved that the institutional support for the development of the knowledge economy in Ukraine requires the creation of effective mechanisms of private— state partnership in the functioning of the knowledge space, transformation of scientific and technical achievements to the inclusiveness of the social environment, the use of artificial intelligence in the educational space, the formation of virtual knowledge platforms and the integration of domestic achievements into the global economic space. The role of the creative economy as a component of the knowledge economy, covering creative industries (IT, design, media, architecture, advertising, fashion), which are able to generate added value based on intellectual property and creative potential, is considered. The necessity of forming a holistic mechanism for the protection and commercialization of intellectual property objects integrated into the state science, technology and innovation policy is substantiated. The priorities for the development of the knowledge economy in Ukraine, structured according to sectoral and institutional principles, are identified: development of human capital through improving the quality of education and creating conditions for lifelong learning; creation of an effective system for commercializing the results of scientific research; integration of domestic science and education into the European scientific and educational space; development of creative industries and information and communication technologies; formation of innovative clusters and technology parks; implementation of knowledge management systems in enterprises. It is argued that the main resource for the recovery and integration of Ukraine into the global knowledge economy is not natural wealth, but educated, creative and enterprising people.

Ключові слова: економіка знань, структурні трансформації, креативна економіка, людський капітал, національна інноваційна система, повоєнна відбудова, інтелектуальна власність.

Key words: knowledge economy, structural transformations, creative economy, human capital, national innovation system, post— war reconstruction, intellectual property.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Трансформація сучасного суспільства пов'язана з переходом найбільш розвинених країн до економіки, заснованої на знаннях. Фундаментом цієї економіки є невідчутна цінність (intangible value), що реалізується в нематеріальних активах. За даними Світового банку, у 192 країнах на частку людського капіталу припадає в середньому 64% загального багатства, на частку фізичного капіталу — 16%, на частку природного капіталу — 20%. У розвинених країнах цей показник є знач-

но вищим. У країнах з економікою, заснованою на знаннях, цінність корпорацій, організацій та окремих особистостей безпосередньо пов'язана з інтелектуальним капіталом. Саме інтелектуальним капіталом визначається ефективність і конкурентоспроможність суб'єктів на різних рівнях. Ставши реальним ресурсом нового суспільства, знання поляризували його за раніше невідомими лініями та кардинально змінили весь механізм відтворення. Якщо в умовах індустріального суспільства коштовні копалини, готова продукція продаються в інші

країни, то країну — виробника вони залишають назавжди. Суб'єкт, який генерує нові знання, навпаки, не виснажує свої здібності, свої ресурси, а розвиває їх. Знання, втілені в технології, програмне забезпечення, можна продати скільки завгодно разів, це не зменшить можливості їх творців і надалі користуватися ними. Для України перехід від сировинної економіки до інноваційної економіки, заснованої на знаннях, є стратегічним завданням, яке можна вирішити лише на основі глибокого теоретичного осмислення змісту нової фази економічного розвитку суспільства, розкриття притаманних їй суперечностей та конструктивної співпраці держави зі спільнотами вчених і фахівців в освітній сфері, підприємств, інших верств суспільства.

АНАЛІЗ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

Проблеми формування та розвитку економіки знань досліджуються в працях багатьох вітчизняних учених. Значний внесок у розробку теоретико-методологічних засад економіки знань зробили Ю. Харченко, яка дослідила інституційне забезпечення становлення економіки знань в Україні [1]; О. Шевченко та С. Степаненко, які проаналізували інституційне забезпечення розвитку економіки знань як передумову ефективної територіальної організації господарства України в контексті повоєнної відбудови регіональних господарських систем [2]; О. Пальчук, яка обґрунтувала необхідність переходу від сировинної моделі розвитку України до моделі, заснованої на людському капіталі, інноваціях та економіці знань [3]. Серед зарубіжних дослідників слід відзначити фундаментальні роботи Д. Белла, М. Кастельса, Ф. Махлупа, Й. Шумпетера, які заклали основи розуміння постіндустріального суспільства та ролі знань у сучасному економічному розвитку. Водночас проблеми структурних трансформацій під впливом економіки знань в умовах України, особливо в контексті повоєнної відбудови, потребують подальшого дослідження.

ФОРМУЛЮВАННЯ МЕТИ СТАТТІ

Метою дослідження є обґрунтування ролі економіки знань як драйвера структурних трансформацій в Україні, визначення основних напрямів та пріоритетів переходу до економіки знань у контексті повоєнної відбудови та євроінтеграції.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Економіка знань — це тип економіки, в якому виробництво, поширення, накопичення, споживання знань відіграють вирішальну роль у забезпеченні довгострокового сталого економічного розвитку. Вона являє собою якісно нову систему використання та впровадження знань у практичне життя. Своєрідність сучасної епохи полягає в тому, що "виробництво знань" перетворилося на самостійну, велику, провідну галузь економіки, яка живить усі інші галузі. Це виробництво поставлене на потік і саме використовує індустріальні методи не лише в прикладних галузях, а й у фундаментальній науці. Звідси — величезна і зростаюча роль університетів, наукових інститутів, лабораторій та наукових центрів великих компаній.

Як зазначає Ю. Харченко, відмінною рисою нової фази технологічного розвитку людства є підвищена увага до знання, оскільки останнє дедалі більше проявляється у формі безпосередньої продуктивної сили [1]. Інновації провокують позитивні структурні зміни в економіці та суспільстві, впливають на продуктивність економіки, сприяють її конкурентоспроможності в глобальному середовищі та забезпечують сталі темпи регіонального розвитку в майбутньому. Водночас, як зазначає авторка, протягом багатьох років в Україні не було ефективної інноваційної стратегії, яка б задовольняла всі категорії сучасних новаторів та експертні спільноти [1].

У контексті структурних трансформацій особливо значення набуває аналіз сучасного стану української економіки. Як свідчать дослідження, в останні десятиліття науково-технічні сектори промисловості за більшістю показників займали найменшу частку в структурі української економіки, тоді як сектори оптової та роздрібної торгівлі, аграрний сектор та сировинні сектори промисловості активно розвивалися [8]. Це свідчить про наявність глибоких структурних диспропорцій, які потребують подолання.

О. Шевченко та С. Степаненко зазначають, що повоєнна відбудова регіональних господарських систем має базуватися на відновлювально-реконструктивній моделі та враховувати необхідність одночасного прискореного повернення до господарського життя зруйнованих та пошкоджених об'єктів, технологічної модернізації діючих підприємств та структурних перетворень у складі регіональної економіки з одночасним інтегруванням її в глобальне конкурентне середовище [2]. Таких завдань економіка жодної країни світу з часів Другої світової війни донині не розв'язувала. Домогтися таких перетворень можна лише через невідкладний перехід до знаннєвої економіки, яка базується на сучасних досягненнях науки і техніки, що мають інвестиційно-інноваційну основу та широко використовують інформаційно-комунікаційні технології.

Важливу роль у структурних трансформаціях відіграє креативна економіка як складова економіки знань. Креативна економіка охоплює галузі, засновані на індивідуальному творчості, навичках та таланті, які мають потенціал для створення робочих місць та добробуту через генерацію та використання інтелектуальної власності. До креативних індустрій належать: реклама, архітектура, ринок мистецтва та антикваріату, ремесла, дизайн, мода, кіно, відео, фотографія, музика, виконавські мистецтва, видавнича справа, програмне забезпечення, телебачення і радіо, відеоігри. Як зазначає О. Пальчук, головним ресурсом відновлення й інтеграції України у глобальну економіку знань є не природні багатства, а освічені, креативні та підприємливі люди [3].

Світовий досвід засвідчує той факт, що забезпечення економічного розвитку, ґрунтуючись на економіці знань, вимагає створення та впровадження відповідних інституціональних механізмів, які зможуть суттєво вплинути на ступінь активізації інноваційної діяльності й забезпечити практичне впровадження її результатів [2]. В Україні у довоєнний період дещо посилювався вплив економіки знань на суспільний розвиток завдяки приватно-

державному партнерству у функціонуванні знаннєвого простору, трансформації досягнень науки і техніки до інклюзивності суспільного середовища, застосуванню штучного інтелекту в освітньому просторі, формуванню віртуальних знаннєвих платформ та інтеграції вітчизняних здобутків у світогосподарський простір [2]. Протягом останніх років в Україні започаткувалися інституціональні механізми економіки знань переважно в усіх вказаних напрямках, що сприяло в довоєнний період певній активізації науково-технічної та інноваційної діяльності.

Одним із ключових напрямів структурних трансформацій є реформування освіти та науки. Реформи освіти та науки повинні бути пов'язані зі структурою економіки України. Потрібно визначити пріоритетні сектори/галузі економічного розвитку. Освіта і наука мають стати пріоритетними секторами, оскільки вони є елементом економіки знань. Цілі та завдання, внутрішні реформи та розвиток освіти та науки мають бути орієнтовані на зафіксовану структуру української економіки [8]. В умовах переходу до економіки знань має бути підготовлене нове покоління викладачів, які повинні передусім опанувати нові технології в умовах масової інформатизації суспільства [1].

ВИСНОВКИ

Економіка знань виступає ключовим драйвером структурних трансформацій в Україні. Перехід до економіки знань вимагає докорінної перебудови структури національного господарства, де пріоритетними стають наукоємні галузі, сфера послуг, інформаційно-комунікаційні технології та креативна економіка. Інституційне забезпечення розвитку економіки знань в Україні потребує створення ефективних механізмів приватно—державного партнерства, трансформації досягнень науки і техніки до інклюзивності суспільного середовища, застосування штучного інтелекту в освітньому просторі, формування віртуальних знаннєвих платформ та інтеграції вітчизняних здобутків у світогосподарський простір. Пріоритетами розвитку економіки знань в Україні є: розвиток людського капіталу через підвищення якості освіти та створення умов для безперервного навчання; створення ефективної системи комерціалізації результатів наукових досліджень; інтеграція вітчизняної науки та освіти до європейського науково—освітнього простору; розвиток креативних індустрій та інформаційно—комунікаційних технологій; формування інноваційних кластерів та технопарків; впровадження системи управління знаннями на підприємствах. Головним ресурсом відновлення й інтеграції України у глобальну економіку знань є не природні багатства, а освічені, креативні та підприємливі люди.

Література:

1. Харченко Ю.П. Інституційне забезпечення становлення економіки знань в Україні. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2022. № 4 (32). С. 65—78.
2. Шевченко О.В., Степаненко С.В. Інституційне забезпечення розвитку економіки знань як передумова ефективної територіальної організації господарства України. Науковий вісник Полісся. 2023. № 1 (26). С. 45—58.

3. Пальчук О. Перехід від сировинної економіки до економіки знань: людський капітал як ключ до процвітання України. Світ фінансів. 2025. № 4. С. 39—53.

References:

1. Kharchenko, Yu.P. (2022), "Institutional ensuring the establishment of the knowledge economy in Ukraine", *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, Vol. 4 (32), pp. 65—78.
2. Shevchenko, O.V. and Stepanenko, S.V. (2023), "Institutional ensuring the development of the knowledge economy as a prerequisite for the effective territorial organization of the economy of Ukraine", *Naukovyi visnyk Polissia*, Vol. 1 (26), pp. 45—58.
3. Palchuk, O. (2025), "From a resource-based economy to a knowledge economy: human capital as the key to Ukraine's prosperity", *Svit finansiv*, Vol. 4, pp. 39—53.

Отримано редакцією журналу / Received: 08.04.26

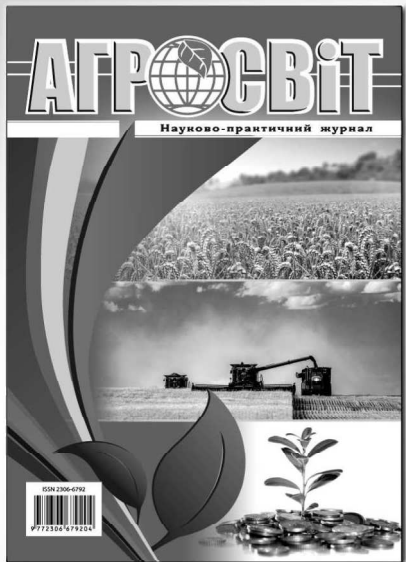
Прорецензовано / Revised: 29.04.26

Дата публікації / Published: 12.05.26

<https://nayka.com.ua>

Передплатний індекс: 23847

Виходить 24 рази на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292